

УДК 33(477):338.45

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ СУТНОСТІ ТА ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

С.І. ЛОЗИНСЬКА

Львівська комерційна академія

Проведено аналіз основних положень, що стосуються визначення змісту та сутності процесів трансформаційного періоду економіки України за 2001–2008 роки. На цій основі обґрунтовано прогноз ВВП на 2009–2011 рр. як одного з основних показників перехідної економіки. На прикладі легкої промисловості України доведено, що будь-які економічні системи є трансформаційними за своєю суттю, але ступінь їх перетворення суттєво впливає на стратегію їх подальшого розвитку

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження є визначення та узагальнення теоретичних засад сутності процесів трансформації, проведення аналізу, оцінювання динаміки розвитку легкої промисловості України за 2001–2008 роки, та прогнозування ВВП на 2009–2011 рр. як одного з основних показників перехідної економіки.

Постановка завдання

Економічна система суспільства має певну сукупність незмінних загальних характеристик, які відбивають її сутність і виявляються на різних етапах розвитку даної системи і в різних формах. Розуміння сутності економічних систем, їх становлення, розвиток трактовки є одними з найбільш дискусійних питань в сучасній економічній науці. Це в повній мірі стосується і принципів, які в останні роки відбуваються в легкій промисловості.

Результати та їх обговорення

Як відомо, економічна система у своєму розвитку проходить декілька стадій: виникнення, формування, розвиток, проходження, розпад, зникнення. Перші три стадії характеризують висхідний, три останні спадний рух економічних систем. Ці стадії мажуть бути об'єднані в три етапи

- формування (висхідний розвиток нової системи);
- відтворення і розвиток на власній основі (найповніший прояв усіх потенційних можливостей системи та властивих їй суперечностей функціонування);
- занепад старої системи і зародження елементів нової (низхідний розвиток старої системи).

Трансформаційна економіка є особливим станом еволюційного процесу суспільного розвитку в період зміни його соціально-економічних форм.

Розгляду та розробці теоретичних та методологічних основ перехідної економіки присвячені праці В. Гейця, А. Гальчинського, Є. Гайдара тощо. Визначення сутності процесів та змісту категорії «трансформаційна економіка» широко вивчалась економістами Савчуком В.С., Зайцевою Ю.К. та ін. Класифікація підходів до розуміння сутності сучасних економічних систем, запропонована В.Д. Якубенком, більш точно дає можливість говорити про різні ступені трансформації та критерії їх визначення. Розглядаючи проблему дослідження трансформаційної економіки на прикладі легкої промисловості, в даній роботі випадку висувається наукова гіпотеза, яка по праву визначає та обґрунтовує лише один з можливих варіантів в цій галузі.

Невідповідність між економічним устроєм держави та існуючими потребами розвитку суспільства спричинює явище, яке традиційно прийнято кваліфікувати як економічна криза,

визначальною рисою якої є економічна деградація – процес руйнування національної економічної системи, що відзначається різким зниженням промислової, комерційної, інтелектуальної, інвестиційної та інших видів економічної діяльності. Всі ці процеси характерні для розвитку легкої промисловості України в останні роки [5]. Криза є найскладнішою та найсуперечливішою фазою економічного циклу. З кризою, з одного боку, пов'язані руйнівні сили: скорочення виробництва, масові банкрутства, безробіття, зниження життєвого рівня, наступ на соціальні завоювання трудящих і демократію, політична напруга, а з другого – криза виконує творчу функцію: циклічні коливання ділової активності є однією з умов економічного зростання, а сама криза – активною складовою частиною творчого процесу. Прискорюючи відмирання застарілих економічних систем, вона одночасно є важливою ланкою, що прискорює технічне і технологічне оновлення виробництва, структурну перебудову економіки. Єдино можливим шляхом подолання економічної кризи є перехід до іншої, якісно ефективнішої форми економічної системи. Період цього перехідного стану характеризується становленням та функціонуванням особливого типу економічних систем, під визначенням перехідні економічні системи [2].

Перехідна економічна система – це така економічна система, яка перебуває на перехідному етапі від одного свого якісного стану до іншого. Реальний перехід в Україні здійснюється не від адміністративно-командної економіки до ринкової, а від змішаної економіки, що функціонувала на директивно-планових засадах до змішаної економіки, що заснована на ринкових принципах. В Україні вироблялося лише 20 % кінцевого продукту. Тому тут перехідний процес передбачає зміни в економічній структурі, пов'язані не тільки з ринковою переорієнтацією, а зі створенням власної економічної системи.

Відомо, що для розвинутих країн характерними були і є періодичні спади виробництва, які потім долалися таким чином, що в наступному періоді забезпечувалося навіть прискорене зростання.

Основним показником економічного розвитку країни є ВВП на душу населення. За ним країни поділяють на розвинуті і країни, що розвиваються. Аналіз статистичних даних в Україні показує, що середньорічні темпи приросту ВВП в період 2001-2008 років з кожним роком зростав. Проте валовий внутрішній продукт у 2002, 2005, 2008 роках до попереднього року спадав в середньому на 6%. (табл.1)

Таблиця 1. Аналіз статистичних даних середньорічні темпи приросту ВВП в Україні в період 2001–2008 років

| Роки | Валовий внутрішній продукт (млн. грн.) | Валовий внутрішній продукт у відсотках до попереднього року | Валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу (грн.) |
|------|--|---|--|
| 2001 | 204190 | 109,2 | 4195 |
| 2002 | 225810 | 105,2 | 4685 |
| 2003 | 267344 | 109,6 | 5591 |
| 2004 | 345113 | 112,1 | 7273 |
| 2005 | 441452 | 102,7 | 9372 |
| 2006 | 544153 | 107,3 | 11630 |
| 2007 | 720731 | 107,9 | 15496 |
| 2008 | 949864 | 102,1 | 20534 |

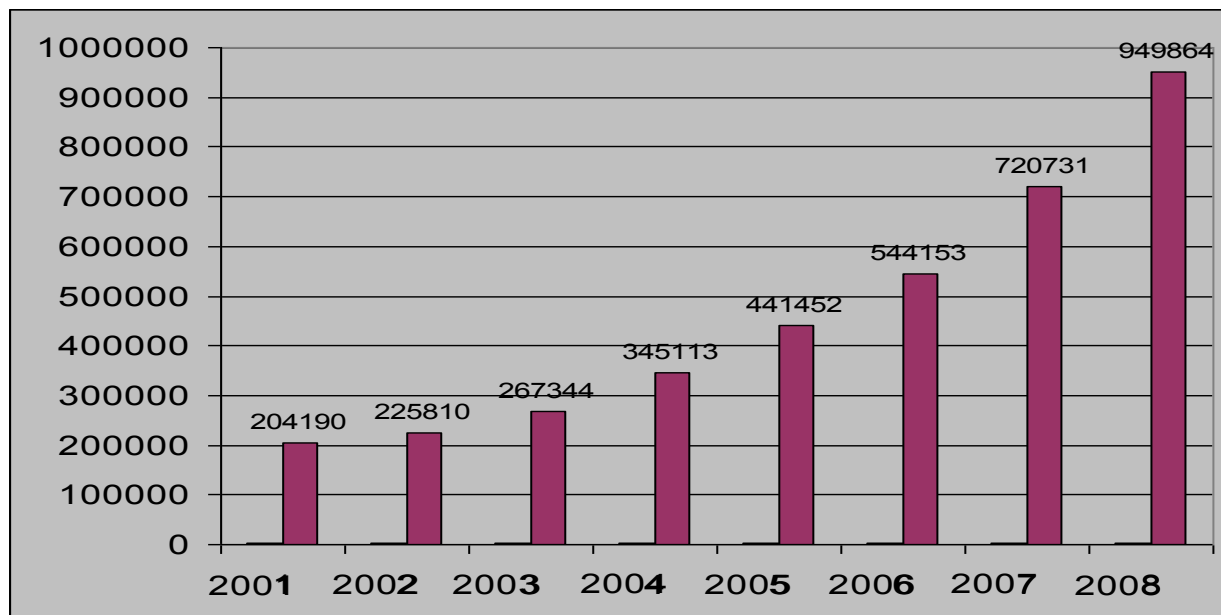


Рис.1 Динаміка зростання ВВП 2001–2008 роки

Для прогнозування ВВП нами побудовано найпростіші моделі тренду, та отримані за ними прогнозні значення на 2009–2011рр.

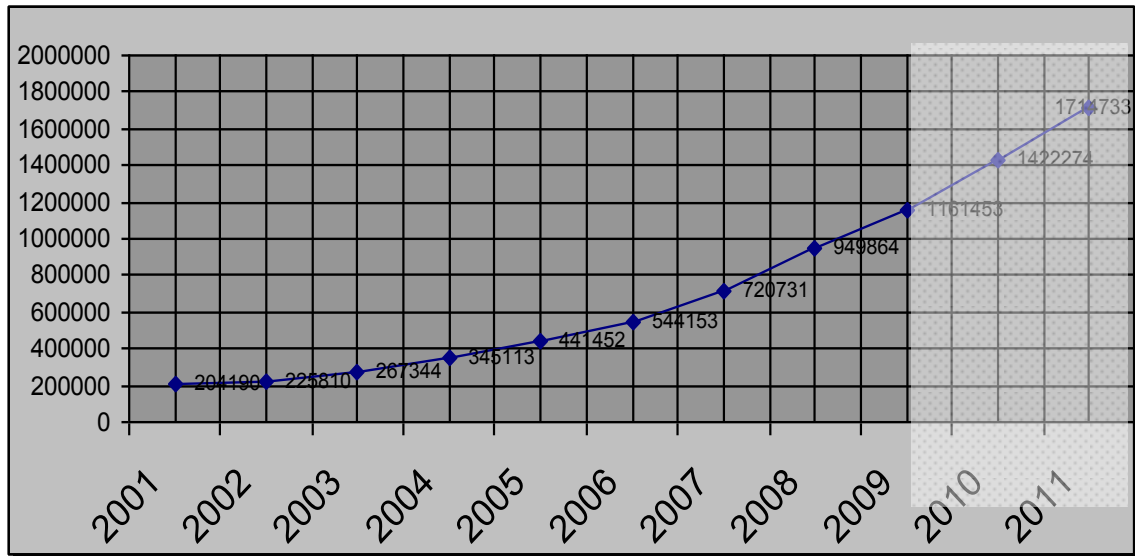
Таблиця 2. Прогнозні значення найпростіших моделей тренду

| Показник | Рівняння тренду | Коефіцієнт детермінації R^2 | Значення критерію Фішера F | Прогноз на 2009–2011 роки | | |
|------------------|---|-------------------------------|------------------------------|---------------------------|---------|----------|
| | | | | 2009 | 2010 | 2011 |
| ВВП, млн.грн. | $y_t^{лн} = y = 102632t + 488,07$ | 0,910 | 63,99391 | 924176,1 | 1026808 | 1129440 |
| | $y_t^{кв} = 15819t^2 - 39740t + 237774$ | 0,997 | 964,7419 | 1161453 | 1422274 | 1714733 |
| | $y_t^{exp} = 146186e^{0,2255t}$ | 0,988 | 571,5124 | 1112516 | 1393926 | 1746519 |
| | $y_t^{ст} = 153474t^{0,7288}$ | 0,851 | 39,97987 | 761178,9 | 821930 | 881052,5 |

Аналізуючи дані табл.2, можна зробити висновок про найбільш відповідні моделі основної тенденції. Для перевірки даних моделей на адекватність розраховано значення F – розподілу Фішера. З таблиці критичних значень F – розподілу Фішера табличні значення при ймовірності $p=0,99$ рівень значущості $\alpha=0,01$ і ступенів вільності $k_1=1, k_2=8$ (для квадратичних моделей $k_1=2, k_2=7$) є такими:

$$F_{табл}^{лн} = F_{табл}^{ст} = F_{табл}^{exp} = F_{табл}(0,01; 1; 8) = 11,26; \quad F_{табл}^{кв} = F_{табл}(0,01; 2; 7) = 9,55 \quad (1)$$

Оскільки розрахункові значення критерію Фішера є більшими від табличних тому дані моделі є адекватними до вихідних даних. Коефіцієнти детермінації R^2 свідчать про ступінь довіри до отриманих моделей. Для даного економічного показника коефіцієнт детермінації R^2 є найбільшим у квадратичних моделях тренду. Це дає підстави стверджувати, що дані моделі мають найвищий ступінь достовірності серед розглянутих моделей і отримані рівняння є найкращими для прогнозування.



Отримавши прогностичні значення на наступні 4 роки можна стверджувати що ВВП зростатиме з кожним роком.

Трансформаційні (перехідні) економічні системи – це складне явище. В історії розвитку практично кожного соціуму настають періоди, коли стара економічна система функціонує за низхідною (занепадає), а в її просторі зароджуються елементи нової системи з тенденцією до самоорганізації та висхідного розвитку.

На сучасному етапі розвитку в умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні, суспільне визнання діяльності людини, або її мотиви престижу, мають грошову форму вираження і виступають як стимули. Можна сказати, що мотиви є внутрішньою складовою поведінки людини, а стимули є тим ж зовнішнім чинником, який формує мотиви. Як мотиви, так і стимули мають переважно матеріальну основу і походять від потреб, хоча самі потреби у процесі розвитку суспільства і досягнення успіхів у життєзабезпеченні мають тенденцію до видозміни в напрямі суспільного визнання, проте останнє теж має матеріальну основу, яка трансформується у форму грошового багатства. Це стосується і потреб у виробках, які виробляються легкою промисловістю України [5].

Кожна наступна форма соціально-економічного розвитку, як відомо, породжує нові фактори економічного зростання, не відкидаючи при цьому надбань попередніх. За вільної конкуренції головним фактором економічного зростання завдяки впровадженню науково-технічного прогресу є одержання високого прибутку.

Сформована у процесі трансформації система виробничих відносин передбачає формування власної соціальної структури суспільства. Кожна соціальна група, залежно від її місця і суспільної ваги щодо участі у створенні й привласненні суспільного багатства, форм життєдіяльності і умов життєзабезпечення, має власні інтереси і керується власною мотивацією дій. Соціальне розшарування населення не може не впливати на пріоритети в мотивах діяльності та на структуру самих мотивів. Проте реалізація інтересів однієї соціальної групи не повинна бути на заваді реалізації інтересів іншої соціальної групи [3].

Доведено, що перехідність трансформацій, їх глибина, часові рамки, чинники, які до них призвели, шляхи подолання періоду конфлікту, формування інституційного каркасу – це ті

характеристики, що повинні бути закладені в основу аналізу „трансформаційної економіки”, тобто будь-якого попереднього, сьогоdnішнього і майбутнього станів економічної системи.

Відповідно, можна припустити, що транзитивність, перехідність та поняття глобального світоустрою – це ступінь процесів трансформації економіки, що відображають їх глибину кількісно і якісно, в русі і динаміці.

Досвід перехідного періоду постсоціалістичних країн, у тому числі України, свідчить, що шлях до ринку самопливом – не тільки не ефективний, а й призводить до надзвичайно великих втрат у всіх сферах життя, відкидає суспільство назад на десятки років. Тому орієнтиром при переході до ринкової економіки для України мають бути сучасні розвинені країни, для яких характерна змішана економіка, що ґрунтується на різних формах власності [6].

Формування ринкової економіки в Україні розпочалося з відтворенням ринкових інституцій, які існували лише в зародковому стані. Це має відбуватися за схемою, яка враховує економічні, політичні, історичні та психологічні особливості, характерні для нашої країни. Світовий досвід показує, що при виборі певної моделі економіки та її реалізації потрібно враховувати загальне і специфічне, яке є змістом перехідної економіки, у стадії якої перебуває Україна.

Висновки

1. Таким чином, однією з найактуальніших проблем розвитку економіки нашої країни є розробка стратегії досягнення економіки України параметрів траєкторії довгострокового економічного зростання в найкоротший період часу. Розглядаючи процеси трансформації економічних систем, можна визначити, що будь-які економічні системи є трансформаційними за своєю суттю, але ступінь їх перетворення впливає на стратегію їх подальшого розвитку, і кожна з них у своєму розвитку проходить ряд етапів формування. Вони можуть бути представлені один за одним або ж деякі з них можуть бути відсутніми.

2. Підняті в даній статті теоретичні питання, що стосуються розкриття трансформаційних процесів в економіці, можуть бути використані для аналізу і оцінювання ситуації в різних галузях вітчизняної промисловості, включаючи і легку промисловість, в період (2001 – 2008 рр.), а також прогнозування їх розвитку на перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трансформаційна економіка: Навчальний посібник / В.С. Савчук, Ю.К.Зайцева, І.Й. Малий та ін.; За ред. В.С, Савчука. – К.: КНЕУ, –2006.
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-тут екон. прогнозув.; Фенікс, –2003. – 1008 с.
3. Перехідна економіка: Підручник / В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Ліанова та ін.; За ред. В. М. Гейця. – К.: Вища школа, –2003. – 591 с.
4. Якубенко, В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці : Монографія. [Текст]. – К.: КНЕУ, –2004. – 252 с.
5. Науково-виробничий журнал «Легка промисловість» №2, –2009. – 52 с.
6. <http://www.management.com.ua/>
7. <http://economics.wideworld.ru/>

Надійшла 22.09.2009